

Необхідно продовжувати розвивати у майбутніх вчителів здатність до абстрактного мислення та симультанного включення інших видів мислення, розвивати почуття компетентності та інтелектуальний потенціал.

Література

1. Фрейджер Роберт, Фейдимен Джеймс. Личность. Теории. Эксперименты. Упражнения. - Санкт-Петербург "прайм-Евро-Знак". "Издательский дом НЕВА. Москва "ОЛМА-Пресс", 2001. - С.684-708.

В статье рассматривается идея известного персолога современной психологии американского ученого Альберта Бандуры о том, что личность формируется поведением человека, ее индивидуальными характеристиками, среди которых большая роль принадлежит мышлению. Важной личностной характеристикой является самоэффективность, которая в единстве с конкретными целями та знанием того, что необходимо делать, может существенно влиять на будущее поведение.

В работе раскрывается сущность самоэффективности мышления. Экспериментальным способом доведено, что она коррелирует с такими характеристиками личности, как самоотношение, интеллектуальный потенциал, уверенность в себе, стремлением быть принятым.

Статтю подано до друку 01.11.2004.

©2004 р.

Н.Є. Герасімова (м. Черкаси)

ЧИННИКИ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У період реформування вищої школи зростає увага до подальшої наукової розробки теоретичних і прикладних аспектів проблеми адаптації студентської молоді до нових умов навчання. Головна мета освіти й завдання держави в її реалізації визначається законами України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про загальну середню освіту", Національної доктрини розвитку освіти. Швидкі соціальні зміни, що характеризують сучасне життя, змушують постійно переглядати свої життєві позиції і змінювати себе, адаптуючись до нових умов життєдіяльності, тому проблема становлення молодого спеціаліста стає надзвичайно актуальною. Розвиток особистості в процесі адаптації викликає зміни

її інтересів, поглядів, ціннісних орієнтацій, життєвих планів, ідеалів, домінуючих мотивів. Одним із важливих елементів підготовки майбутніх спеціалістів є попередження негативних явищ у студенських колективах, своєчасне розв'язання їх внутрішньоособистісних конфліктів у період адаптації до умов вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Різні аспекти вдосконалення процесу підготовки майбутніх спеціалістів в умовах навчання у вищих навчальних закладах були предметом вивчення Н.В. Кузьміна, О.В. Киричука, І.А. Зязюна, А.К. Маркова, О.Г. Мороза, О.Б. Орлова, С.В. Кондратьєва, Г.В. Ложкіна, С.Д. Максименка, М.І. Пірен, Н.І. Повякель та ін. Водночас ряд теоретичних і прикладних аспектів цієї проблеми залишаються поки що недостатньо з'ясованими. Особливої уваги вимагає визначення дезадаптаційних чинників, які обумовлюють внутрішньоособистісні конфлікти студентів, розробка корекційних заходів з прискорення адаптації і запобігання дезадаптації до умов вищих навчальних закладів.

Таким чином, дослідження психологічних умов попередження, сутності внутрішньоособистісних конфліктів, джерел, чинників, які обумовлюють їх виникнення при адаптації студентів вищих навчальних закладів є актуальним.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні сутності внутрішньоособистісних конфліктів майбутніх спеціалістів у процесі їх адаптації до умов вищих навчальних закладів та в з'ясуванні психологічних умов для їх попередження та усунення.

Особистість являє собою відкриту самореалізуючу систему, яка має складну, багаторівневу структуру, що активно взаємодіє з навколишнім середовищем. Ступінь активності взаємодії з середовищем часто визначають через таке поняття, як адаптація.

Г. Сельє під адаптацією розумів "систему дій, спрямованих на досягнення рівноваги із середовищем" [5, с. 54]. Тому система психологічної адаптації людини знаходиться у постійній готовності до виконання властивих їй функцій. Якщо здійснюється нормальне функціонування цієї системи, то це дозволяє людині не лише підтримувати рівновагу всередині себе, між собою і середовищем, але й здійснювати вибір оптимальних дій для досягнення поставленої мети.

Важливою проблемою адаптації студентів до умов вищих навчальних закладів є її механізми, чинники і критерії. І.О. Георгієва [1] вважає, що чинники — це умови і передумови, що визначають процес і результат, успішність включення людини в нове соціальне середовище. М.О. Свиридов [4] визначає

чинники як сукупність умов, які зумовлюють процес (темп, стійкість) і результат адаптації. Можна погодитися з тим, що чинники — це сукупність умов і передумов, що зумовлюють процес адаптації, критерії — це характеристика процесу адаптації і його результату.

Автор звертає увагу на складність структури чинників, яка може бути описана за багатьма основами: соціально-економічні, соціально-демографічні, соціально-психологічні, психофізіологічні сторони у дихотоміях (загальні — особливі, внутрішні — зовнішні, основні — неосновні). Розглядаючи чинники як мотиви поведінки людини, він виділяє в них мотиваційне ядро — стійке з'єднання чинників, яке в основному визначає процес і результат адаптації, тобто тут також спостерігається деяке змішування чинників і критеріїв.

І.О. Георгієва [1] поділяє чинники на особистісні і зовнішні. До особистісних вона відносить:

- 1) соціально-демографічні характеристики учасників адаптації (стать, вік, сімейний стан, діти, побутові умови);
- 2) ціннісні орієнтації як змістовний компонент системи суб'єктивних відношень особистості;
- 3) ряд психологічних властивостей особистості.

Зовнішні чинники представлені комплексом параметрів, пов'язаних з видом діяльності групи. Це можуть бути специфічні характеристики діяльності:

- 1) зміст діяльності (праця і пізнання);
- 2) організація діяльності (ступінь регламентації діяльності, можливість індивідуальної варіативності способів і методів діяльності, форми контролю за процесом і результатом);
- 3) положення в системі соціального виробництва;
- 4) об'єктивність результатів діяльності;
- 5) співвідношення офіційної і неофіційної структур відношень у соціальній організації колективу;
- 6) система стимулювання;
- 7) вікова однорідність колективу;
- 8) ступінь участі особистостей у процесі утворення групових норм.

Одним з показників адаптації О.І. Зотова і І.К. Кряжева [2] вважають особливості особистості, що виникають в умовах психологічної напруги і стресових станів на основі конфлікту особистості з собою та оточуючими. Наявність таких конфліктів часто зумовлюється незадоволеністю особистості її власним статусом у колективі.

У результаті бесід та самозвітів студентів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, що взяли участь в експерименті (n = 250), нами проаналізовано частоту прояву внутрішньоособистісних конфліктів в процесі адаптації студентів до умов ВНЗ на різних курсах. Прикметно, що найбільшу кількість цього конфлікту зафіксовано на 1 та 5-му курсах навчання. Розподіл усереднених відсоткових значень показників зазначеного конфлікту (від загальної кількості студентів) виявили таку картину: на 1-му курсі — 8,9 %, 2-му — 1,8 %, 3-му — 6,4 %, 4-му — 4,5 %, 5-му — 6,5 %.

Здійснений аналіз показав наявність окремих різновидів зазначених конфліктів, які характерні для різних курсів навчання. Так, у студентів 1-го курсу спостерігався такий розподіл: "адаптаційного" — 5 %, "рольового" — 28 %, "мотиваційного" — 36 %, "морального" — 38 %, "нереалізованого бажання" — 48 %, "неадекватної самооцінки" — 40 %.

Розподіл аналогічних показників у вибірці студентів 5-го курсу склав відповідно: "адаптаційного" — 32 %, "рольового" — 22 %, "мотиваційного" — 20 %, "морального" — 18 %, "нереалізованого бажання" — 20 %, "неадекватної самооцінки" — 25 % (рис. 1).

Факторизація отриманих результатів для групи студентів із внутрішньоособистісними конфліктами дозволила встановити певну закономірність. Так, ступінь прояву окремих різновидів цих конфліктів на різних курсах навчання різний. Результати дослідження підтвердили обґрунтованість диференціації видів внутрішньоособистісних конфліктів, що дозволяє розглядати останні як типологічні, з одного боку, і як інформативні щодо оцінки перебігу адаптації до навчання у ВНЗ — з іншого.

Водночас факт зростання рівня "адаптаційного" конфлікту серед студентів ВНЗ є переконливим аргументом на користь необхідності впровадження психологічних засобів оптимізації адаптаційних можливостей студентської молоді, розвитку у суб'єктів навичок професійної здатності до довільної саморегуляції активності. Високі показники внутрішньоособистісних конфліктів серед студентів зумовлюють потребу корекційної роботи в психологічній службі, інституту кураторства.

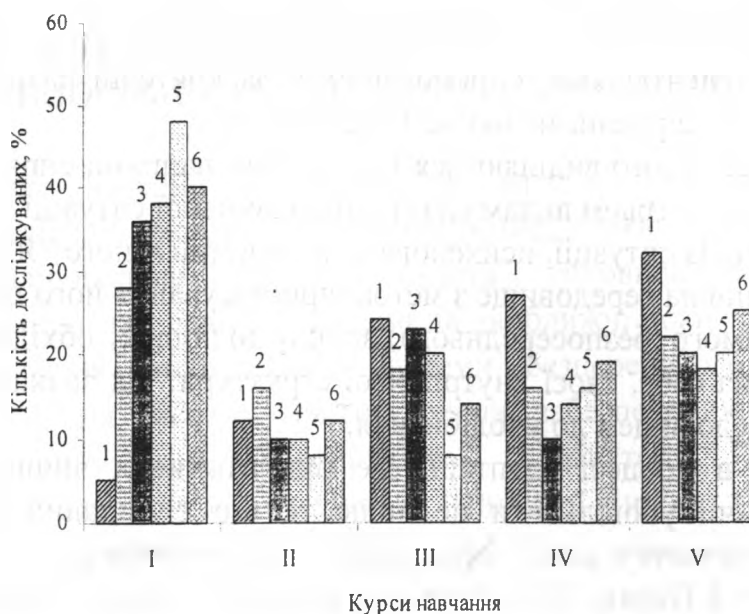

Рис. 1. Розподіл різновидів внутрішньоособистісних конфліктів у студентів залежно від курсу навчання (1 – "адаптаційного", 2 – "рольового", 3 – "мотиваційного", 4 – "морального", 5 – "нереалізованого бажання", 6 – "неадекватної самооцінки")

Одним із головних зовнішніх чинників труднощів адаптації студентів до нових умов навчання є стресогенні ситуації, що спричиняють стани емоційного напруження. Результати дослідження показали, що перше місце серед них посідає чинник "недостатня увага адміністративного та науково-педагогічного персоналу до запитів студентів". Значний негативний вплив цей чинник справляє на 1 і 5-му курсах. На другому місці – "часте залучення студентів до виконання робіт, не пов'язаних з навчальним процесом" та "негативні чинники особистісного характеру, які заважають навчанню". Останні є більш впливовими на молодших курсах. Чинник "невідповідність умов навчання і побуту студентів потребам їхнього всебічного розвитку" посідає третє місце та набуває актуальності на випускних курсах. Під впливом названих чинників у студентів виникають і поглиблюються особистісні протиріччя, знижується суб'єктивна задоволеність від перебування у ВНЗ. Згідно з сучасними поглядами конфлікт вважається неминучим явищем і охоплює найрізноманітніші аспекти буття як особистості, так і суспільства загалом. Адаптація особистості студента відбувається в колективі (група, факультет) і через колектив. І в цьому випадку особливий інтерес викликає початкова стадія адаптації в новому соціальному середовищі. Адаптація в колективі виступає необхідною умовою продуктивної соціальної активності, самовизначення особистості, розвитку індивідуальності студента.

У процесі соціальної адаптації досягається відповідність між поведінкою і діяльністю, що схвалюється суспільством та структурою особистості її інтересами, ціннісними орієнтаціями, спрямованістю. За критерій адаптації використовують спрямованість та рівень активності особистості.

Частіше всього виділяються три основні напрями спрямованості активності, що відповідають трьом видам адаптації до зміненої ситуації:

- 1) вихід із ситуації, психологічний захист власного "Я";
- 2) вплив на середовище з метою пристосування його параметрів до себе: від прямого (безпосереднього) впливу до пошуку обхідних шляхів;
- 3) зміна себе, своєї внутрішньої структури: від звикання, урівноваження із середовищем до уподібнення.

Отже, в процесі адаптації діє ряд важливих чинників. Процес можуть прискорити чи уповільнити не лише ті, що є в даний момент актуальними чинниками розвитку, але й попередній етап розвитку, тобто попередні чинники. На думку М.І. Педаяс [3], головним аспектом вибору професії є психологічна готовність до певної професійної діяльності, істотним показником якої є твердість професійного наміру. Певний вплив створюють вихідні чинники вибору професії, показниками яких є домінуючі професійні установки, наприклад, прихильність до дітей, інтерес до предмета або ж випадковий вибір, тобто рішення стати вчителем після невдачі на вступних іспитах до престижного вузу.

Література

1. Георгиева И.А. Социально-психологические факторы адаптации личности в коллективе: Дис. ...канд. психол. наук. — Л., 1985. — 160 с.
2. Зотова О.И., Кряжева И.К. Некоторые аспекты социально-психологической адаптации личности // Психологические механизмы регуляции социального поведения. — М.: Наука, 1979. — С. 219-233.
3. Педаяс М.И. Учитель и его профессия // Учитель и его профессия: Материалы междунар. науч.конф. — Таллин: ТГПИ, 1974. — С. 5-47.
4. Свиридов М.О. Развитие личности и задач психологии в ВВУЗе. — М.: ГАВС, 1992. — С. 63-66.
5. Селье Г. Стресс без дистресса. — М.: Прогресс, 1979. — 126 с.

Состояние внутриличностного конфликта находит свое отражение в поведенческой сфере личности студента. Наиболее выраженными критериями такой разновидности конфликта есть снижение качества интенсивности общения и объективных показателей учебной деятельности, что в свою очередь, является показателем снижения адаптации студентов к условиям высших учебных заведений.

Статтю подано до друку 09.11.2004.